

بررسی وضعیت چکیده پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی و مقایسه آن با استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی

مریم ملک‌محمدی^۱

چکیده

هدف این پژوهش تعیین میزان رعایت استاندارد بین‌المللی ایزو در تهیه چکیده فارسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی است. روش این پژوهش پیمایشی تحلیلی است و جامعه مورد مطالعه چکیده فارسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی از سال ۱۳۶۸ الی ۱۳۸۴، در پنج دانشکده علوم انسانی، مدیریت و اقتصاد، حقوق و علوم سیاسی، زبان و ادبیات، و الهیات و فلسفه است. از میان پایان‌نامه‌های موجود (۱۳۱۵ عنوان)، ۱۳۲ پایان‌نامه به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شد. سپس سیاهه‌ای از استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی تهیه و نمونه‌های پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از یافته‌های پژوهش نشان داد که در چکیده فارسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات، میانگین رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو ۳۸/۹۸ درصد و انحراف معیار آن ۱۳/۶۷ است که در بین دانشکده‌های واحد علوم تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، دانشکده علوم انسانی با میانگین ۴۸/۸۸ و انحراف معیار ۱۲/۶۸ بیشترین میزان استاندارد را رعایت کرده است.

کلیدواژه‌ها

چکیده‌نویسی، چکیده‌ها، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، استاندارد ایزو ۱۹۷۶-۲۱۴، پایان‌نامه‌های علوم انسانی.

مقدمه

عصر امروز به عصر اطلاعات و فناوری
شهرت پیدا کرده است. در دنیای پیچیده
ما، نیاز به توسعه و گسترش ارتباطات و
شاید بیشتر از همه انتقال اطلاعات علمی
و فنی، امری بدیهی است. پیشرفت و نیل

۱. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی و مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند maryamalek@yahoo.com

به توسعه اقتصادی و فرهنگی به میزان زیادی بستگی به تحقیق دارد. نتیجه یا تولید تحقیق اطلاعات است. این اطلاعات باید به طور مؤثر، سریع، و کافی در دسترس استفاده‌کنندگان قرار گیرد. با در نظر گرفتن حجم اطلاعات و روزافزون بودن آن، نیاز به وجود برنامه و تصمیمات جدی در این زمینه احساس می‌شود. چکیده‌نویسی یکی از ابزار عمده تجزیه و تحلیل مدارک است (۵: ۲). چکیده‌نویسی زاینده عصر اطلاعات، عضو مهم خانواده اطلاع‌رسانی، و ابزاری اساسی برای توسعه فرهنگی و گسترش تحقیقات و پژوهش‌های نوین است. هر نوع پیشرفت در گردآوری توانایی‌ها و امکانات موجود و سپس ساماندهی آنها برای عرضه مناسب به پژوهشگران، به منظور کمک‌رسانی به آنها در برنامه‌ریزی‌های آموزشی و پژوهشی است (۶: ۲۴). هدف از چکیده‌نویسی راهنمایی اینگونه محققان و صرفه‌جویی در وقت آنان در زمینه گردآوری و انتخاب اطلاعات، تسریع انتقال اطلاعات، و نیز کمک به آنان در تحقیقات و تصمیم‌گیری‌هاست (۶: ۴۴). از موارد استفاده چکیده می‌توان به افزایش خدمات آگاهی‌رسانی جاری، صرفه‌جویی در وقت، غلبه بر مانع زبان، سهولت انتخاب، سهولت جست‌وجو، افزایش کارایی نمایه‌سازی، و تهیه کتابشناسی‌ها و نقد و بررسی‌ها اشاره کرد. چکیده‌نویسی، به معنای تشخیص جوهره یک متن و ارائه آن به صورت مختصر همراه با صحت و وضوح کافی، در چند مرحله انجام می‌گیرد:

۱. آشنایی کامل با مدرک: در این مرحله

لازم است چکیده‌نویس با دقت در صورت لزوم بیش از یک بار متن یا نوشته مورد نظر را بخواند تا از اهداف نویسنده و نتیجه‌گیری‌های او مطلع شود؛

۲. تفکیک مطالب اصلی و لازم از غیر آنها: باید هنگام مطالعه، مطالب اصلی و لازم از مطالب فرعی و زائد متمایز شود و محورهای اصلی بحث، ساختار، و چارچوب آن استخراج شود؛

۳. یادداشت‌برداری: در این مرحله مطالب و موارد غیر اصلی قلم گرفته می‌شوند و مطالب اصلی و مهم مدارک استخراج می‌شوند؛

۴. تهیه پیش‌نویس چکیده: در این مرحله لازم است از انتقال کلمات زائد و عبارات طولانی از مدارک به چکیده خودداری شود؛

۵. کنترل، ویرایش، و اصلاح پیش‌نویس: در این بخش ضروری است که چکیده پیش‌نویس از نظر نقطه‌گذاری، املا، کلمات، ضبط صحیح مطالب، حذف مطالب غیر اصلی، و رعایت اختصار کنترل شود و پس از آن ویرایش نهایی و آخرین اصلاحات انجام گیرد؛ و

۶. نگارش چکیده: در این مرحله آخرین گام در تهیه چکیده برداشته می‌شود و چکیده با نظمی مناسب نوشته می‌شود (۶: ۴۴-۴۵). آهنگ توسعه استانداردها نیز از زمان رواج نظام‌های رایانه‌ای شتاب پیدا کرده است. استاندارد مجموعه‌ای از قوانین مدون، موقعیت‌ها یا ضرورت‌هایی است که مسئولان یا مراکز استاندارد وضع می‌کنند (۱۱: ۶۵). در حیطه خدمات چکیده‌نویسی نیز دیر زمانی است که ارزش استانداردها و ضرورت

تشخیص و تعیین و تثبیت معیارهای سنجیده و اصولی، به منظور ایجاد یکدستی و سرعت و سهولت در کار ذخیره و بازیابی اطلاعات و بهره‌گیری بهتر و بیشتر سازمان‌های گوناگون از منابع یکدیگر شناخته شده است. بسیاری از سازمان‌های چکیده‌نویسی در کشورهای پیشرفته با توجه به وظایف و اهداف ویژه خود، دستنامه‌های آموزشی، راهنماها، و دستورالعمل‌هایی برای چکیده‌نویسان خود تهیه کرده‌اند (۴: ۷-۸). مهم‌ترین و مشهورترین این مؤسسات، مؤسسه بین‌المللی استاندارد (ایزو)^۲ است.

چکیده پایان‌نامه بخشی از پایان‌نامه دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد و بالاتر است که از لحاظ چکیده‌نویسی معمولاً به صورت تمام نما تهیه می‌شود. در این پژوهش وضعیت چکیده پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی و واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، با هدف کلی تعیین میزان رعایت استاندارد در تهیه چکیده فارسی و براساس استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی مورد بررسی قرار گرفته است.

اهداف پژوهش هدف کلی

تعیین میزان رعایت استاندارد در تهیه چکیده فارسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی و واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی براساس استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی.

اهداف ویژه

۱. تعیین میزان رعایت استاندارد چکیده‌نویسی در پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی دانشکده‌های مختلف،
۲. تعیین میزان رعایت استاندارد چکیده‌نویسی در پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی در سال‌های مختلف، و
۳. ارائه پیشنهاد به منظور بهبود وضعیت چکیده‌نویسی.

فرضیه‌های پژوهش

۱. میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری دانشکده‌های مختلف حوزه علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی یکسان نیست.
۲. میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی در سال‌های مختلف یکسان نیست.

سؤالات اساسی پژوهش

۱. در چکیده فارسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی استاندارد چکیده‌نویسی به چه میزان رعایت شده است؟
۲. میزان رعایت استاندارد چکیده‌نویسی در پایان‌نامه‌های دکتری دانشکده‌های مختلف علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی چقدر است؟

۳. میزان رعایت استاندارد چکیده‌نویسی در پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی در سال‌های مختلف چقدر است؟

تعاریف مفهومی و عملیاتی

چکیده: چکیده خلاصه‌ای است از یک نوشته که شامل فشرده تمامی مطالب مهم یا فشرده قسمت‌های ویژه یا فهرستی از محتوای آن نوشته باشد. گاهی شامل فهرست اصطلاحات و کلیدواژه‌های متن است (۳: ۱۲۷).

استاندارد: استاندارد از لحاظ اصطلاحی به سطحی از کیفیت خاص اشیاء، فعالیت‌ها، یا مقیاس پایه گفته می‌شود که باید رعایت شود یا مبنای داوری قرار گیرد (۷: ج ۱، ۱۶۴).

استاندارد چکیده‌نویسی ایزو ۲۱۴ - ۱۹۷۶: این استاندارد مربوط به سازمان بین‌المللی ایزو برای تهیه چکیده انواع منابع اطلاعاتی (از جمله پایان‌نامه‌ها) است و در سال ۱۹۷۶ منتشر شده است.

متغیرهای اساسی پژوهش

متغیر مستقل: استاندارد بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی.

متغیر وابسته: چکیده فارسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی.

پیشینه پژوهش

در سال ۱۳۷۸، محسن حفیظی اردکانی

به بررسی تعیین میزان رعایت استاندارد چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه تهران و دانشگاه تربیت مدرس بین سال‌های ۱۳۷۴-۱۳۷۶ پرداخت. براساس مقایسه جدول و انجام آزمون t مشخص شد که در مقایسه میانگین‌ها انحراف معیار و درصد دانشگاه تهران نسبتاً وضعیت مناسب‌تری دارد و در سال ۱۳۷۵ نسبت به دیگر سال‌ها میزان رعایت استانداردها بیشتر است و همچنین دانشکده علوم پزشکی وضعیت مطلوب‌تری دارد؛ اما هیچ‌کدام از این اختلافات دارای تفاوت معنی‌داری نیست. از میان استانداردهای گزینش شده ایزو، بیشترین میزان رعایت استانداردها را نتایج، و پایین‌ترین میزان را اطلاعات جانبی و تخصصی دارد. میانگین رعایت استاندارد در دو دانشگاه میانگین‌ها (۵۸۶ درصد)، رعایت استانداردها (۵۸/۶ درصد)، و انحراف معیار (۴۱۱ درصد) است. به این ترتیب، چکیده‌های تهیه شده در دو دانشگاه بیش از نیمی از استانداردها را رعایت کرده‌اند (۱).

در سال ۱۳۸۴ رضا دیبا به مقایسه چکیده‌های فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه امام صادق(ع) از سال ۱۳۶۸ الی ۱۳۸۲ با استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پرداخت و به این نتیجه رسید که در چکیده فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه امام صادق(ع)، میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی ۷۱/۹۵۷۹ درصد با انحراف معیار ۱۲/۲۴۵۹ است. همچنین یافته‌ها بیانگر

آن است که در بین دانشکده‌های دانشگاه امام صادق(ع) دانشکده علوم سیاسی با میزان رعایت ۷۴/۶۶۶۷ درصد با انحراف معیار ۱۰/۳۷۴۴ بیشترین میزان رعایت استاندارد بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی را به خود اختصاص داده است. پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد، در سال ۱۳۷۶، با میزان رعایت ۸۲/۶۶۸۰ درصد با انحراف معیار ۴/۳۴۶۴ بالاترین میزان رعایت را به خود اختصاص داده‌اند و در نهایت، یافته‌های پژوهش نشان داد که چکیده‌هایی که متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه امام صادق(ع) تهیه می‌کنند با میانگین ۷۵/۵۲۱۵ درصد و انحراف معیار ۹/۲۴۵۹ نسبت به چکیده‌هایی که دانشجویان تهیه می‌کنند با میانگین ۶۰/۵۵۴۷ درصد و انحراف معیار ۱۳/۹۳۸۰ در وضعیت مطلوب‌تری قرار دارد (۲).

در بانک‌های اطلاعاتی ایزا، لیزا، اریک، الزویر، امرالد، و ماندان کلیدواژه‌های چکیده‌نویسی، استاندارد و ارزیابی جست‌وجو گردید و تحقیقاتی مرتبط و یا نزدیک به موضوع تحقیق انتخاب شد.

کولیسون^۴ (۱۹۷۱)، تحقیقی در مورد روش تهیه چکیده و میزان استفاده از واژگان نویسنده در چکیده‌نویسی انجام داد و به این نتیجه رسید که در چکیده‌نویسی، تا حد ممکن، باید از واژگان نویسنده استفاده کرد و تعبیر و تفسیر کلمات خطرناک است و می‌تواند خواننده را به مسیرهایی بکشاند که

موردنظر نویسنده نبوده است (۸). فیدل^۵ (۱۹۸۶)، در تحقیقی به تحلیل و بررسی دستورالعمل‌های چکیده‌نویسی ۳۶ تولیدکننده پایگاه اطلاعاتی پرداخت. خلاصه دستورالعمل او، بیش از همه، دیدگاه‌های مختلفی را ارائه می‌دهد، مانند استفاده از زبان نویسنده، استفاده نکردن از زبان نویسنده، استفاده از زبانی شبیه به زبان مورد استفاده در اصطلاحات نمایه‌ای، و استفاده از زبانی که اصطلاحات اختصاص یافته را تکمیل می‌کند. شاید مهم‌ترین اصل قابل مشاهده این باشد که چکیده باید اصطلاحات مرتبطی را در برداشته باشد که در توصیف‌گرها و عنوان مدرک وجود ندارند. این اصطلاحات، بارها، از اصطلاحات واژگان کنترل شده خاص‌تر خواهند بود (۹: ۱۱-۲۱).

تیبو^۶ (۱۹۹۲)، به بررسی محتوا و ساختار ۱۲۰ چکیده در زمینه جامعه‌شناسی، تاریخ، و شیمی پرداخت و نتیجه گرفت که مقایسه کردن چکیده‌ها با استانداردهای انسی (مؤسسه استانداردهای ملی آمریکا)^۷ و ایزو (سازمان استانداردهای بین‌المللی) در کلیه زمینه‌ها مناسب است (۱۲: ۳۱-۵۶).

تادیو^۸ (۱۹۹۴)، بررسی گسترده‌ای بر روی ۳۰۰ چکیده از سه مجله انجام داد و به این نتیجه رسید که در چکیده‌های ساخت یافته احتمال وجود اطلاعات کامل‌تر درباره تحقیقات مهم بسیار بیشتر از چکیده‌های ساخت نیافته است (۱۰: ۱۶۱۱-۱۶۱۵).

4. Collison
5. Fidel
6. Tibbo

7. American National Standard
8. Taddio

روش پژوهش و تجزیه و تحلیل داده‌ها

به منظور بررسی و مقایسه چکیده فارسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی با استانداردهای بین‌المللی ایزو، در چکیده‌نویسی، از روش پیمایشی تحلیلی استفاده شده است. جامعه پژوهش چکیده فارسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۴ در پنج دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشکده زبان و ادبیات، و دانشکده الهیات و فلسفه است. روش نمونه‌گیری پژوهش حاضر، نمونه‌گیری خوشه‌ای است که با توجه به ماهیت این روش در مرحله اول، جامعه مورد پژوهش براساس دانشکده طبقه‌بندی شد. در مرحله دوم در هر دانشکده، رشته‌های تحصیلی به عنوان خوشه انتخاب شدند. سپس در این مرحله از هر دانشکده دو رشته به تصادف و در هر رشته یک پایان‌نامه، به ازای هر سال تحصیلی که دانشجوی فارغ‌التحصیل آن رشته بود، به عنوان نمونه انتخاب و بر روی این پایان‌نامه‌ها تجزیه و تحلیل انجام شد. مجموع پایان‌نامه‌های دفاع شده در دانشکده‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی از سال ۱۳۶۸ الی ۱۳۸۴، ۱۳۱۵ عنوان بوده است و با استفاده از روش نمونه‌گیری فوق، ۱۳۲ پایان‌نامه به عنوان نمونه انتخاب شد.

روش و ابزار گردآوری اطلاعات

با توجه به اهداف پژوهش ابتدا سیاهه‌ای از استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی تهیه و به صورت سیاهه واریسی طراحی شد و با مراجعه به کتابخانه و مخزن پایان‌نامه‌ها، پس از انتخاب نمونه‌های پژوهش، با استانداردهای ایزو مقایسه شد.

تجزیه و تحلیل اطلاعات

بنابر سیاهه واریسی تهیه شده براساس استاندارد بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی که شامل ۱۵ مورد است، در هر چکیده برای هر مورد رعایت استاندارد بین‌المللی ایزو نمره ۱ و برای هر مورد عدم رعایت استاندارد نمره صفر منظور گردید. بعد از جمع‌آوری اطلاعات آماری جداول توزیع درصد، میانگین، و انحراف معیار تهیه شد و با توجه به اطلاعات به دست آمده نمودارهای مورد نیاز رسم گردید. در مرحله بعدی با مقایسه اطلاعات موجود به سؤالات پژوهش پاسخ داده شد و فرضیات پژوهش نیز مورد بررسی قرار گرفت. در آخر، جهت بررسی فرضیات و معنادار بودن یا نبودن اختلاف بین آنها، با استفاده از نرم‌افزارهای اس.پی.اس.اس. و اکسل آزمون t و آزمون تحلیل واریانس به عمل آمد.

تجزیه و تحلیل سؤالات پژوهش

۱. در چکیده فارسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات، استاندارد چکیده‌نویسی به چه میزان رعایت شده است؟

با توجه به جدول ۱ درمی‌یابیم بالاترین میزان رعایت، مربوط به «بیان ضمایر در قالب سوم شخص» با رعایت ۹۳/۹ درصد و پایین‌ترین میزان رعایت مربوط به «برگرفته شدن کلیدواژه از متن» با رعایت ۱/۵ درصد است. همچنین، میانگین کل رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی کل پایان‌نامه‌های دکتری دانشکده‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی ۳۸/۹۸ درصد و انحراف معیار ۱۳/۶۷ است.

۲. میزان رعایت استاندارد چکیده‌نویسی در پایان‌نامه‌های دکتری دانشکده‌های مختلف علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی چقدر است؟

برای پاسخ دادن به این سؤال به بررسی میزان رعایت موارد ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری در پنج دانشکده علوم انسانی، زبان و ادبیات، حقوق و علوم سیاسی، اقتصاد و مدیریت، و الهیات و فلسفه پرداخته می‌شود.

جدول ۱. توزیع فراوانی و درصد رعایت استاندارد بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۴

ردیف	مجموع دانشکده‌های علوم انسانی و اجتماعی علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی	مجموع دانشکده‌های علوم انسانی و اجتماعی علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی		مجموع دانشکده‌های علوم انسانی و اجتماعی علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی	مجموع دانشکده‌های علوم انسانی و اجتماعی علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی
		درصد کلی	فراوانی		
۱	میانگین ۳۸/۹۸	۶/۶۰	۸۰	هدف	انحراف معیار ۱۳/۶۷
۲		۴۲/۴	۵۶	روش‌شناسی	
۳		۳/۳۰	۴۰	بیان یافته‌های پژوهش	
۴		۴۴/۷	۵۹	بیان نتایج پژوهش	
۵		۹/۱	۱۲	بیان یافته‌ها و نتایج فرعی و ثانویه پژوهش	
۶		۳/۸	۵	جایگاه چکیده	
۷		۸	۱	ذکر اطلاعات کتابشناسی در صفحه چکیده	
۸		۶/۸	۹	حفظ اطلاعات اصلی واقعی پایان‌نامه در چکیده	
۹		۵۹/۸	۷۹	تعداد کلمات (طول)	
۱۰		۶۶/۷	۸۸	شروع چکیده با جمله‌ای مبین موضوع پژوهش	
۱۱		۹۳/۹	۱۲۴	بیان ضمایر در قالب سوم شخص	
۱۲		۷۲	۹۵	استفاده از افعال معلوم	
۱۳		۳	۴	وجود کلیدواژه	
۱۴		۸۹/۴	۱۱۸	پرهیز از کاربرد اختصارات	
۱۵		۱/۵	۲	برگرفته شدن کلیدواژه‌ها از متن	

جدول ۲. جدول توزیع فراوانی و درصد رعایت موارد ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌ها از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۴

جمع کل		الهیات و فلسفه		اقتصاد و مدیریت		علوم انسانی		حقوق و علوم سیاسی		زبان و ادبیات		دانشکده
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
												هدف
۶۰/۶	۸۰	۵۰	۱۲	۷۰	۲۱	۷۵	۱۸	۶۲/۵	۱۵	۴۶/۷	۱۴	روش‌شناسی
۴۲/۴	۵۶	۱۶/۷	۴	۷۰	۲۱	۷۹/۲	۱۹	۳۷/۵	۹	۱۰	۳	بیان یافته‌ها
۳۰/۳	۴۰	۱۶/۷	۴	۴۶/۷	۱۴	۶۶/۷	۱۶	۲۵	۶	۰	۰	بیان نتایج
۴۴/۷	۵۹	۲۵	۶	۷۰	۲۱	۷۰/۸	۱۷	۴۱/۷	۱۰	۱۶/۷	۵	بیان نتایج و یافته‌های فرعی
۹/۱	۱۲	۰	۰	۱۰	۳	۳۷/۵	۹	۰	۰	۰	۰	جایگاه چکیده
۳/۸	۵	۰	۰	۳/۳	۱	۰	۰	۴/۲	۱	۱۰	۳	ذکر اطلاعات کتابشناسی در صفحه چکیده
۸	۱	۴/۲	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	حفظ اطلاعات اصلی واقعی پایان‌نامه در چکیده
۶/۸	۹	۰	۰	۱۳/۳	۴	۸/۳	۲	۸/۳	۲	۳/۳	۱	تعداد کلمات (طول)
۵۹/۸	۷۹	۶۶/۷	۱۶	۵۳/۳	۱۶	۶۶/۷	۱۶	۵۸/۳	۱۴	۵۶/۷	۱۷	شروع چکیده با جمله‌ای مبین موضوع پژوهش
۶۶/۷	۸۸	۸۳/۳	۲۰	۵۳/۳	۱۶	۶۲/۵	۱۵	۵۴/۲	۱۳	۸۰	۲۴	بیان ضمائر در قالب سوم شخص
۹۳/۹	۱۲۴	۹۱/۷	۲۲	۹۳/۳	۲۸	۹۵/۸	۲۳	۱۰۰	۲۴	۹۰	۲۷	استفاده از افعال معلوم
۷۲	۹۵	۸۳/۳	۲۰	۷۰	۲۱	۸۷/۵	۲۱	۸۳/۳	۲۰	۴۳/۳	۱۳	وجود کلیدواژه
۳	۴	۴/۲	۱	۳/۳	۱	۴/۲	۱	۴/۲	۱	۰	۰	پرهیز از کاربرد اختصارات
۸۹/۴	۱۱۸	۱۰۰	۲۴	۷۶/۷	۲۳	۷۵	۱۸	۹۵/۸	۲۳	۱۰۰	۳۰	برگرفته شدن کلیدواژه‌ها از متن
۱/۵	۲	۰	۰	۳/۳	۱	۴/۲	۱	۰	۰	۰	۰	

جدول ۳. جدول کلی توزیع فراوانی، میانگین و انحراف معیار موارد ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری از سال ۱۳۶۸ الی ۱۳۸۴

انحراف معیار	میانگین	فراوانی	شاخص دانشگاه
۱۱/۸۷	۳۶/۱۱	۲۴	الهیات و فلسفه
۱۲/۸۰	۴۲/۴۴	۳۰	اقتصاد و مدیریت
۱۲/۶۸	۴۸/۸۸	۲۴	علوم انسانی
۱۱/۱۶	۳۸/۳۳	۲۴	حقوق و علوم سیاسی
۱۲/۹۴	۳۰/۴۴	۳۰	زبان و ادبیات
۱۳/۶۷	۳۸/۹۸	۱۳۲	جمع کل

با توجه به جدول ۳ بالاترین میزان رعایت استاندارد بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دانشکده‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات، مربوط به دانشکده علوم انسانی با میانگین ۴۸/۸۸ و پایین‌ترین میزان رعایت مربوط به دانشکده زبان و ادبیات با میانگین ۳۰/۴۴ درصد است. همچنین درصد کلی میزان رعایت استاندارد بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی در مجموع دانشکده‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات ۳۸/۹۸ می‌باشد.

جدول ۴. جدول توزیع فراوانی و درصد رعایت موارد ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری از سال ۱۳۶۸ الی ۱۳۸۴

جمع کل		۱۳۸۴-۱۳۸۱		۱۳۷۶-۱۳۸۰		۱۳۷۵ و قبل از آن		سال	موارد استاندارد ایزو در چکیده‌نویسی
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۶۰/۶	۸۰	۵۹	۲۳	۶۴/۴	۳۱	۵۷/۸	۲۶	هدف	
۴۲/۴	۵۶	۴۳/۶	۱۷	۴۵/۸	۲۲	۳۷/۸	۱۷	روش‌شناسی	
۳۰/۳	۴۰	۲۵/۶	۱۰	۴۱/۷	۲۰	۲۲/۲	۱۰	بیان یافته‌های پژوهش	
۴۴/۷	۵۹	۴۸/۷	۱۹	۴۵/۸	۲۲	۴۰	۱۸	بیان نتایج پژوهش	
۹/۱	۱۲	۱۰/۳	۴	۱۴/۶	۷	۲/۲	۱	بیان یافته‌ها و نتایج فرعی و ثانویه پژوهش	
۳/۸	۵	۷/۷	۳	۲/۱	۱	۲/۲	۱	جایگاه چکیده	
۸	۱	۰	۰	۰	۰	۲/۲	۱	ذکر اطلاعات کتابشناسی در صفحه چکیده	
۶/۸	۹	۱۰/۳	۴	۶/۳	۳	۴/۴	۲	حفظ اطلاعات اصلی واقعی پایان‌نامه در چکیده	
۵۹/۸	۷۹	۶۶/۷	۲۶	۵۴/۲	۲۶	۶۰	۲۷	تعداد کلمات (طول)	
۶۶/۷	۸۸	۷۶/۹	۳۰	۶۲/۵	۳۰	۶۲/۲	۲۸	شروع چکیده با جمله‌ای مبین موضوع پژوهش	
۹۳/۹	۱۲۴	۹۷/۴	۳۸	۹۷/۹	۴۷	۸۶/۷	۳۹	بیان ضمائم در قالب سوم شخص	
۷۲	۹۵	۶۹/۲	۲۷	۸۱/۳	۳۹	۶۴/۴	۲۹	استفاده از افعال معلوم	
۳	۴	۵/۱	۲	۲/۱	۱	۲/۲	۱	وجود کلیدواژه	
۸۹/۴	۱۱۸	۹۷/۴	۳۸	۸۳/۲	۴۰	۸۸/۹	۴۰	پرهیز از کاربرد اختصارات	
۱/۵	۲	۲/۶	۱	۰	۰	۲/۲	۱	برگرفته شدن کلیدواژه‌ها از متن	

۳. میزان رعایت استاندارد چکیده‌نویسی در پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات در سال‌های مختلف چقدر است؟

تجزیه و تحلیل فرضیه ۱ نشان داد که میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری دانشکده‌های مختلف حوزه علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی یکسان نیست.

جدول آزمون واریانس برای فرضیه ۱

انحراف معیار	میانگین	فراوانی	دانشکده
۱۱/۷۸	۳۶/۱۱	۲۴	الهیات و فلسفه
۱۲/۸۰	۴۲/۴۴	۳۰	اقتصاد و مدیریت
۱۲/۶۸	۴۸/۸۸	۲۴	علوم انسانی
۱۱/۱۶	۳۸/۳۳	۲۴	حقوق و علوم سیاسی
۱۲/۹۴	۳۰/۴۴	۳۰	زبان و ادبیات
۱۳/۶۷	۳۸/۹۸	۱۳۲	جمع کل

واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی از نظر آماری تفاوت معنی‌داری دارد (فرضیه تأیید شده است). بدین معنی که میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری دانشکده‌های مختلف حوزه علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی یکسان نیست.

تجزیه و تحلیل فرضیه ۲ نشان داد که میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری دانشکده‌های مختلف حوزه علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی در سنوات مختلف یکسان نیست.

جدول آزمون آنالیز واریانس برای فرضیه ۲

انحراف معیار	میانگین	فراوانی	دانشکده
۱۵/۳۸	۳۵/۷۰	۴۵	و قبل از آن ۱۳۷۵
۱۲/۲۶	۴۰/۱۳	۴۸	۱۳۸۰ - ۱۳۷۶
۱۲/۸۱	۴۱/۳۶	۳۹	۱۳۸۴ - ۱۳۸۱

منبع	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	f	سطح معنادار
بین گروهی	۵۱۰۹/۷۶	۴	۱۳۷۷/۴۴		
درون گروهی	۱۹۳۷۷/۷۷	۱۲۷	۱۵۲/۵۸	۸/۳۷	۰/۰۰
جمع کل	۲۴۴۸۷/۵۴	۱۳۱			

نتیجه تحلیل واریانس نشان داد که میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری دانشکده‌های مختلف حوزه علوم انسانی

نتیجه تحلیل واریانس نشان داد که میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری دانشکده‌های مختلف حوزه علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی در

سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۳۸۴ تفاوت معنی‌داری ندارد (فرضیه رد شده است). بدین معنی که میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری دانشکده‌های مختلف حوزه علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی در سال‌های مختلف یکسان است.

خلاصه یافته‌ها

مجموع تعداد پایان‌نامه‌های دفاع شده در دانشکده‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی از سال ۱۳۶۸ الی ۱۳۸۴، ۱۳۱۵ عنوان بوده است و با استفاده از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای، که با توجه به ماهیت این روش در مرحله اول جامعه مورد پژوهش براساس دانشکده طبقه‌بندی شد. در مرحله دوم در هر دانشکده، رشته‌های تحصیلی به عنوان خوشه انتخاب شدند. پس در این مرحله از هر دانشکده دو رشته به تصادف و در هر رشته یک پایان‌نامه به ازای هر سال تحصیلی که دانشجوی فارغ‌التحصیل آن رشته بود به عنوان نمونه انتخاب و بر روی این پایان‌نامه‌ها تجزیه و تحلیل انجام شد. مجموع پایان‌نامه‌های انتخاب شده با استفاده از روش نمونه‌گیری فوق ۱۳۲ عنوان بوده است. بعد از نمونه‌گیری پایان‌نامه‌ها، سیاهه و آرسی براساس استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی تهیه گردید. سپس چکیده فارسی این پایان‌نامه‌ها به این سیاهه و آرسی مقایسه و به سؤالات پژوهش پاسخ داده شد.

یافته‌های پژوهش

۱. در چکیده فارسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی استاندارد چکیده‌نویسی به چه میزان رعایت شده است؟

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد میزان رعایت استانداردهای چکیده‌نویسی ایزو در پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی ۳۸/۹۸ درصد با انحراف معیار ۱۳/۶۷ است، که بالاترین میزان رعایت در موارد ایزو مربوط به «بیان ضمائم در قالب سوم شخص» با رعایت ۹۳/۹ درصد و پایین‌ترین میزان رعایت در موارد ایزو مربوط به «برگرفته شدن کلیدواژه از متن» با رعایت ۱/۵ درصد است.

۲. میزان رعایت استاندارد چکیده‌نویسی در پایان‌نامه‌های دکتری دانشکده‌های مختلف علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی چگونه است؟

همان‌طور که از یافته‌های پژوهش در فصل چهارم استنباط شد، پایان‌نامه‌های دکتری دانشکده علوم انسانی با میانگین رعایت ۴۸/۸۸ درصد و انحراف معیار ۱۲/۶۸ بالاترین رعایت ۳۰/۴۴ درصد و انحراف معیار ۱۲/۹۴ پایین‌ترین درصد میزان رعایت استانداردهای ایزو در چکیده‌نویسی را به خود اختصاص داده است. همچنین دانشکده‌های اقتصاد و مدیریت میانگین رعایت ۴۲/۴۴ درصد و انحراف معیار ۱۲/۸۰، حقوق و علوم سیاسی میانگین رعایت ۳۸/۳۳ درصد و انحراف

معیار ۱۱/۱۶، الهیات و فلسفه میانگین رعایت ۳۶/۱۱ و انحراف معیار ۱۱/۷۸ را دارند.

۳. میزان رعایت استاندارد چکیده‌نویسی در پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی در سنوات مختلف چگونه است؟

یافته‌های پژوهش نشان داد بالاترین میزان رعایت استاندارد چکیده‌نویسی مربوط به سال تحصیلی ۱۳۷۸ با میانگین ۴۴/۴۴ درصد و انحراف معیار ۱۴/۵۲ است، پس اختلاف فراوانی بین میزان رعایت استانداردهای چکیده‌نویسی در سال‌های مختلف وجود دارد.

تجزیه و تحلیل فرضیه ۱

میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری دانشکده‌های مختلف حوزه علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی یکسان نیست.

نتیجه تحلیل واریانس نشان داد که میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری دانشکده‌های مختلف حوزه علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی از نظر آماری تفاوت معنی‌داری وجود دارد؛ پس میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری دانشکده‌های مختلف حوزه علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی یکسان نیست (فرضیه تأیید شده است).

تجزیه و تحلیل فرضیه ۲

میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی در سنوات مختلف یکسان نیست.

نتیجه تحلیل واریانس نشان داد میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی در سال‌های مختلف یکسان است (فرضیه رد شده است).

همچنین لازم به ذکر است برخی از موارد سیاهه واریسی تهیه شده براساس استاندارد بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی (مثلاً جایگاه چکیده، اطلاعات کتابشناختی، و وجود کلیدواژه) در دستورالعمل نگارش پایان‌نامه در دانشگاه‌ها مرسوم نیست و رعایت نکردن این موارد دلیل بر کم‌کاری دانشجویان واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی نیست.

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر به بررسی وضعیت چکیده‌های پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی و مقایسه آن با استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۴ پرداخته شد. مجموع تعداد پایان‌نامه‌های دفاع شده دانشکده‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی از سال ۱۳۶۸ الی ۱۳۸۴، ۱۳۱۵

عنوان بوده است که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای، ۱۳۲ پایان‌نامه به عنوان نمونه انتخاب شد. با استفاده از روش نمونه‌گیری فوق در مرحله اول جامعه مورد پژوهش براساس دانشکده طبقه‌بندی شد. در مرحله دوم در هر دانشکده، رشته‌های تحصیلی به عنوان خوشه انتخاب شدند. در این مرحله از هر دانشکده دو رشته به تصادف و در هر رشته یک پایان‌نامه به ازای هر سال تحصیلی که دانشجوی فارغ‌التحصیل آن رشته بود به عنوان نمونه انتخاب و بر روی این پایان‌نامه‌ها تجزیه و تحلیل انجام شد. نتایج حاصل از یافته‌های پژوهش نشان داد در چکیده‌های فارسی پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات، میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی ۳۸/۹۸ با انحراف معیار ۱۳/۶۷ است. همچنین یافته‌ها بیانگر آن است که در بین دانشکده‌های مختلف حوزه علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات، دانشکده علوم انسانی با میزان رعایت ۴۸/۸۸ درصد و انحراف معیار ۱۲/۶۸ پایین‌ترین درصد میزان رعایت استانداردهای ایزو در چکیده‌نویسی را به خود اختصاص داده است. همچنین در بین سال‌های تحصیلی ۱۳۶۸ الی ۱۳۸۴، پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات، در سال تحصیلی ۱۳۷۸ با میزان رعایت ۴۴/۴۴ درصد و انحراف معیار ۱۴/۵۲ بالاترین میزان رعایت را به خود اختصاص داده است.

پیشنهاد‌های پژوهش

۱. ایجاد واحد چکیده‌نویسی و نمایه‌سازی در کتابخانه واحد علوم و تحقیقات و همچنین استخدام نیروی متخصص چکیده‌نویسی و نمایه‌سازی برای چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی.
۲. تدوین دستورالعمل توسط دانشگاه براساس استاندارد ملی بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی.
۳. الزام نویسندگان پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری به رعایت قوانین و دستورالعمل‌های استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی.
۴. انتشار استانداردها و دستورالعمل‌های ملی و منطقه‌ای در زمینه چکیده‌نویسی پایان‌نامه‌ها، مطابق با نیازهای فرهنگی و زبانی با بهره‌گیری از پیشنهاد‌های افراد متخصص در زمینه چکیده‌نویسی.
۵. در صورت ایجاد نکردن واحد چکیده‌نویسی و همچنین استخدام نیروی متخصص چکیده‌نویسی و نمایه‌سازی، پیشنهاد می‌شود به نویسندگان پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری در زمینه نحوه تهیه چکیده آموزش‌های لازم داده شود.

پیشنهاد‌هایی برای پژوهش‌های آینده

۱. بررسی و مقایسه چکیده‌های لاتین پایان‌نامه‌های رشته‌های مختلف در مقاطع تحصیلی مختلف با استانداردهای ایزو ۲۱۴.
۲. بررسی وضعیت چکیده‌های پایان‌نامه‌های رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی

و مقایسه آنها با سایر رشته‌ها.
۳. بررسی و مقایسه چکیده‌های فارسی و لاتین مقالات نشریات مختلف با استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی.
۴. بررسی وضعیت چکیده‌نویسی اسناد و مدارک موجود در سازمان اسناد و مدارک علمی ایران و مقایسه آنها با استانداردهای مختلف چکیده‌نویسی.

منابع

۱. حفیظی اردکانی، محسن. «تعیین میزان رعایت استاندارد در تهیه چکیده فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه تهران بین سالهای ۱۳۷۴-۱۳۷۶». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۸.
۲. دیبا، رضا. «مقایسه چکیده‌های فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه امام صادق (ع) از سال ۱۳۶۸ الی ۱۳۸۲ با استانداردهای بین‌المللی (ایزو) در چکیده‌نویسی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۴.
۳. سلطانی، پوری. *دانشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*. تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۷۹.
۴. صدیق بهزادی، ماندانا. *اصول چکیده‌نویسی براساس استاندارد ایزو ۲۱۴-۱۹۷۶*. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۱.
۵. مهدوی، محمدنقی. *چکیده‌نویسی، مفاهیم و روش‌ها*. تهران: مرکز اسناد و مدارک علمی ایران،

۱۳۶۶.
۶. نجیبی، مهدی. «آیین چکیده‌نویسی». *اطلاع‌رسانی*، دوره نوزدهم، ۱ و ۲ (پاییز و زمستان ۱۳۸۲): ۴۲-۴۵.

۷. نشاط، نرگس. «استاندارد و استانداردسازی در کتابداری و اطلاع‌رسانی». *دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی*. ج ۱. ص ۱۶۴.

8. Collison, R.L. *Abstracts and abstracting services*. Santa Barbara, CA: ABC-Clio, 1971.

9. Fidel, R. "Writing abstracts for free-text searching". *Journal of Documentation*, No. 42 (1986): 11 - 21.

10. Taddio, A. "Quality of nonstructured abstracts of original research articles in British medical journal". *The Canadian Medical Association Journal*, No. 150 (1994): 1611 - 1615.

11. Tannehill, Roberts. "Bibliographic standards and libraries". *Networking in sci- tech Libraries and Information Centers*, Vol. 1, No. 2 (1980): 65.

12. Tibbo, H. R. "Abstracting across the 9 disciplines: a content analysis of abstracts from the natural sciences, the social sciences, and the humanities with implication for abstracting". *Library and Information Science Research*, No. 14 (1992): 31 - 56.

تاریخ تأیید: ۱۳۸۷/۸/۱۹